

УДК 343.23

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-169-173

**Михайло
ПУЗИРЬОВ[©]**

доктор юридичних
наук, старший
дослідник
(Академія
Державної
пенітенціарної
служби, м. Чернівці,
Україна)

**Олександра
ГРИЩЕНКО[©]**

кандидат
юридичних наук
(Національний
університет
«Чернігівський
колегіум» імені
Т. Г. Шевченка,
м. Чернівці, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

На початку третього десятиліття XXI століття важливими є питання вдосконалення та конкретизації Кримінального кодексу України, збільшення дієвості його норм. Отже, актуальним аспектом є правове регулювання та застосування інституту кримінального правопорушення (його видів) у Кримінальному кодексі України та Кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн: Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Республіки Польща.

Метою статті є аналіз найвагоміших джерел, якими регламентовано інститут кримінального правопорушення: Кримінального кодексу України, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та порівняно із Кримінальними кодексами деяких зарубіжних країн: Німеччини, Польщі, Франції. Також ще однією складовою частиною мети є аналіз поняття «кримінальне правопорушення» та його видів у правовій доктрині.

У статті наведено аналіз найвагоміших джерел, якими регламентовано інститут кримінального правопорушення: Кримінального кодексу України, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та порівняно із Кримінальними кодексами деяких зарубіжних країн: Німеччини, Польщі, Франції. Проаналізовано погляди учених щодо поняття кримінального правопорушення, а також його класифікації. Особливу увагу присвячено покаранню як одному із видів критеріїв поділу. Авторами вироблено пропозицію по вдосконаленню закону про кримінальну відповідальність. Зокрема, запропоновано осучаснене визначення поняття «злочин».

Констатовано, що значно по-різному регулюється та застосовується інститут кримінального правопорушення та його класифікація у Кримінальному кодексі України та Кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн: Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Республіки Польща. Визначено, що у правовій доктрині науковці досить по-різному тлумачать поняття «кримінальне правопорушення», його класифікацію.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, інститут, злочин, кримінальний проступок, Кримінальний кодекс.

Постановка проблеми. На початку третього десятиліття XXI століття важливими є питання вдосконалення та конкретизації Кримінального кодексу (далі – КК) України, збільшення дієвості його норм. Отже, актуальним аспектом є правове регулювання та застосування інституту кримінального правопорушення (його видів) у КК України та КК деяких зарубіжних країн, а саме: Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Республіки Польща. Важливим аспектом застосування інституту кримінального правопорушення є аналіз поняття «кримінальне правопорушення» та його видів у правовій доктрині.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Значний внесок у розробку цієї проблематики внесли такі науковці, як: Ю. Баулін, І. Голосніченко, О. Дудоров, В. Ковальов, В. Куц, В. Ліпіна, Н. Мірошніченко,

© М. Пузирьов, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7814-9476>

mpuzrov@gmail.com

© О. Грищенко, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3725-8094>

chnpu@chnpu.edu.ua

А. Савченко, М. Хавронюк, А. Шаріков та ін.

Метою статті є аналіз найвагоміших джерел, якими регламентовано інститут кримінального правопорушення: КК України, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та порівняння із КК деяких зарубіжних країн: Німеччини, Польщі, Франції. Також ще однією складовою частиною мети є аналіз поняття «кримінальне правопорушення» та його видів у правовій доктрині.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII, який набув чинності 1 липня 2020 року [1], вніс деякі зміни до КК України [2]. Так, зокрема, у правовому полі з'явився новий вид діяння – «кримінальне правопорушення», а також виникла нова класифікація кримінальних правопорушень: кримінальні проступки і злочини.

На законодавчому рівні поняття «кримінальне правопорушення» почало вживатися з часу затвердження Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 Концепції реформування кримінальної юстиції України, яка і нині чинна. Крім того, у цьому документі визначено дві форми кримінального правопорушення: кримінальний проступок і злочин [3; 4, с. 154].

Натепер законодавець у КК України та у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» зазначає визначення кримінального правопорушення та кримінального проступку. Так, кримінальним правопорушенням є передбачене КК України «суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [1–2].

Проте законодавець, конструюючи та закріплюючи інститут кримінальних правопорушень при поділі кримінальних правопорушень на «злочини» та «кримінальні проступки», не надає у КК України загальне поняття «злочин», а лише визначає, що злочини поділяються на: нетяжкі, тяжкі, особливо тяжкі та їх характеристику.

Відтак, пропонуємо таку редакцію ч. 8 ст. 12 КК України: «Злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян/не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян/понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років/не більше десяти років/понад десять років або довічного позбавлення волі».

Досліджуючи інститут кримінального правопорушення, необхідно розглянути ознаки кримінального правопорушення. Так, вітчизняний учений В. Куц виділяє наступні основні ознаки кримінального правопорушення: 1) присутність конфлікту поміж суб'єктами у зв'язку із вчиненням одним із них іншому суттєвої шкоди або створення реальної загрози настання такої шкоди; 2) факт кримінально-правового наслідку вчинення діяння у вигляді кримінальної відповідальності або іншого засобу кримінально-правового регулювання (відмови від її застосування, примусових засобів медичного або виховного характеру тощо) [5, с. 13].

Зі свого боку науковець Н. Мірошниченко слушно зазначає, що деякі зарубіжні країни і нині не використовують термін «кримінальне правопорушення», а вказують лише на різновиди злочинних діянь, зокрема це: Латвія, Німеччина (злочин та проступок), Франція [4, с. 154]. Відтак наведемо приклади понять, різновидів злочинних діянь деяких зарубіжних країн. Адже аналіз законодавчої позиції зарубіжних країн надасть змогу ліпше осмислити сутність особливостей правового регулювання: понять та класифікації кримінальних правопорушень, які закріплює КК України та КК зарубіжних країн.

Так, відповідно до § 12 КК Федеративної Республіки Німеччина (далі – КК Німеччини), протиправні діяння поділяються на злочини та проступки. Проступками визнається протиправні діяння, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від одного року та менше або штраф. Тоді як злочинами є незаконні дії, які мають мінімум один рік або більше позбавлення волі [6, с. 26]. Що ж стосується видів протиправних діянь у КК Німеччини та видів кримінальних правопорушень КК

України, то бачимо, що вони є аналогічними. Відрізняються у КК Німеччини та КК України поняття проступку. Так, за КК Німеччини покарання за проступок складає позбавлення волі від одного року та менше або штраф, тоді як за проступок у КК України закріплене покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Відтак відмінною рисою є вид покарання – позбавлення волі за проступок: за КК Німеччини позбавлення волі є можливим, тоді як за КК України позбавлення волі за проступок виключається.

Так само у ст. 111-1 КК Французької Республіки (далі – КК Франції) протиправні діяння класифікуються відповідно до їх тяжкості на: злочини, проступки та порушення [7]. Науковець В. Ліпіна у своїй праці зазначає, що «за ступенем тяжкості до кримінального проступку належать нетяжкі діяння. Відтак, у кримінально-правовій доктрині Французької Республіки поняття кримінального проступку можна визначити наступним чином: проступок – це будь-яка дія або бездіяльність, вчинена умисно або з необережності, заборонена в суспільстві під загрозою виправного покарання (зокрема, тюремне ув'язнення на строк до десяти років або штраф), визначеного кримінальним законом» [8, с. 159]. Тож законодавець у КК Франції не виділяє як окремий інститут «кримінальне правопорушення», а лише закріплює поняття «протиправні діяння». Що ж стосується видів протиправних діянь, то простежується поділ його на три види (злочини, проступки та порушення). Тоді, як в КК України існує тільки два види кримінального правопорушення (злочини та проступки).

Відтак у зазначених КК зарубіжних країн та КК України відмінність поміж проступком та злочином полягає лише у формальній ознаці – видом покарання.

Необхідно навести приклад використання зарубіжною країною інституту кримінального правопорушення та різновидів кримінального правопорушення. КК Республіки Польща (далі – КК Польщі) від 06 червня 1997 р. виділяє інститут кримінального правопорушення та класифікує правопорушення на злочини та проступки. Так, у ст. 7 § 1 КК Польщі зазначено, що правопорушення є злочином або проступком [9]. Тоді, як КК України також виділяє поділ кримінальних правопорушень на злочини та проступки. Відтак поділ на злочини та проступки у КК Польщі є аналогічним до поділу кримінальних правопорушень у КК України. Також КК Польщі надає тлумачення поняття «злочини» та «проступки». Так, за ст. 7 § 2 КК Польщі зазначає, що злочином є заборонене діяння, за яке передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років або більш суворе покарання [9]. Що ж стосується визначення злочину у КК України, то законодавець не надає загального поняття злочину, а лише зазначає, що злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі та їх характеристику. Тоді, як відповідно до § 3 цієї ж статті, КК Польщі закріплює поняття «проступок», яким є заборонене діяння, за яке накладається штраф у розмірі понад 30 добових або понад 5000 злотих, обмеження волі на строк більше одного місяця або покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше одного місяця [9]. У КК України проступком визнається «передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [2]. Маємо констатувати, що санкції за вчинення кримінального правопорушення у КК Польщі та за вчинення кримінального правопорушення у КК України збігаються лише частково: у вигляді штрафу. Тоді, як у КК Польщі за вчинення проступку є можливим позбавлення волі, а у КК України такого покарання за проступок не передбачено. Отже, поняття «проступок» у КК Польщі та КК України збігається лише частково: покаранням у вигляді штрафу.

Відтак, на нашу думку, перераховані засади КК деяких зарубіжних країн спричинили появу «кримінального проступку» та «злочину» у КК України. Проте актуальним залишається питання, «чи не занадто швидко законодавець перейшов до кардинального реформування національного законодавства, та наскільки доцільним й ефективним є застосування саме такої моделі кримінального проступку?» [8, с. 159].

У наукових осередках деякі науковці ототожнюють поняття «кримінальне правопорушення» та «злочин». Зокрема, А. Шаріков, який у своїх роботах, розкриваючи термін «правопорушення», аналізує тільки поняття «злочину» [10, с. 63]. Також В. Ковальов у своїх наукових працях змішує поняття «кримінальне правопорушення» та «злочин» [11, с. 33].

Неоднозначну думку висловлює І. Голосніченко, який у своїх роботах також ототожнює ці поняття, проте далі зазначає, що різновидами правопорушення є злочин та проступок [12, с. 80].

Науковець Н. Мірошніченко у своїй праці слушно зазначає, що ці підходи є спірними, оскільки поняття злочину є вужчим, ніж кримінальне правопорушення. У сучасний період більшість науковців вважають, що поняття злочину входить до кримінального правопорушення, але це є не тотожні поняття [4, с. 155].

Висновки. Отже, у правовій доктрині науковці досить по-різному тлумачать поняття «кримінальне правопорушення», його класифікацію. Значно по-різному регулюється та застосовується інститут кримінального правопорушення та його класифікація у КК України та КК деяких зарубіжних країн: Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Республіки Польща.

У КК Німеччини та КК України відрізняються поняття проступку. Відтак відмінною рисою є вид покарання – позбавлення волі за проступок: за КК Німеччини позбавлення волі є можливим, тоді як за КК України позбавлення волі за проступок виключається. Загальне поняття «злочин» законодавець КК України не надає. Ще однією відмінною рисою є те, що у КК Німеччини не використовується термін «кримінальне правопорушення», а вказується лише на різновиди злочинних діянь, тоді, як у КК України закріплюється термін «кримінальне правопорушення».

В іншій зарубіжній країні – Франції, законодавець у КК Франції не виділяє як окремий інститут «кримінальне правопорушення», а лише закріплює поняття «протиправні діяння». Тоді, як у КК України закріплюється термін «кримінальне правопорушення». Що ж стосується видів протиправних діянь, то у КК Франції простежується поділ його на три види (злочини, проступки та порушення). Тоді, як в КК України існує тільки два види кримінального правопорушення (злочини та проступки).

Однією із зарубіжних країн, яка використовує інститут кримінального правопорушення (як і в Україні), є Польща. Поділ на злочини та проступки у КК Польщі є аналогічним до поділу кримінальних правопорушень у КК України. Маємо констатувати, що санкції за вчинення кримінального правопорушення у КК Польщі та за вчинення кримінального правопорушення у КК України збігаються лише частково: у виді штрафу. Тоді, як у КК Польщі за вчинення проступку є можливим позбавлення волі, а у КК України такого покарання за проступок не передбачено. Отже, поняття «проступок» у КК Польщі та КК України збігається лише частково: покаранням у вигляді штрафу.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018І. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001І. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Концепція реформування кримінальної юстиції України : Указ Президента України від 08.04.2008. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.
4. Мірошніченко Н. М. Щодо визначення поняття «кримінальне правопорушення». *Право і суспільство*. 2015. № 6. Ч. 2. С. 153–157.
5. Куц В. М. Проблеми кримінальної відповідальності : навч. посібник. Київ : Національна академія прокуратури України, 2013. 322 с.
6. Strafgesetzbuches von Deutschland. Am 13. November 1998 mit den folgenden Ergänzungen. URL : <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>
7. Уголовный кодекс Франции. URL : <http://www.livrespourtous.com/e-books/detail/Code-penal---France/onecat/0.html>.
8. Ліпіна В. В. Кримінальний проступок у контексті реформування кримінального законодавства. *Молодий вчений. Юридичні науки*. 2019. № 3 (67). С. 157–160.
9. Kodeks karny [Rzeczypospolitej Polskiej]. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. URL : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.
10. Шариков А. С. О двух концепциях правонарушений. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5: Юриспруденция*. 2003. № 6. С. 63–68.
11. Ковалев В. А. К вопросу о правонарушении как основании юридической ответственности. *Актуальные проблемы Российского права*. 2010. № 3. С. 27–36.
12. Голосніченко І. П. До проблеми запровадження в Україні кримінального проступку та відмежування його від адміністративного правопорушення. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2014. № 1 (21). С. 80–83.

Надійшла до редакції 10.12.2021

References

1. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo sproshchennya dosudovoho rozsliduvannya okremykh katehoriy kryminal'nykh pravoporushen' [On amendments to some legislative acts of Ukraine to simplify the pre-trial investigation of certain categories of criminal offenses] : Zakon Ukrayiny vid 22.11.2018l. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>. [in Ukr.].
2. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny vid 05.04.2001 [Criminal Code of Ukraine of 05.04.2001]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. [in Ukr.].
3. Kontsepsiya reformuvannya kryminal'noyi yustytysi Ukrayiny [The concept of reforming the criminal justice of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 08.04.2008. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>. [in Ukr.].
4. Miroshnychenko, N. M. (2015) Shchodo vyznachennya ponyattya «kryminal'ne pravoporushennya» [On the definition of the concept «criminal offense»]. *Pravo i suspil'stvo*. № 6. Part 2, pp. 153–157. [in Ukr.].
5. Kuts, V. M. (2013) Problemy kryminal'noyi vidpovidal'nosti [Problems of criminal liability] : navch. posibnyk. Kyiv : Natsional'na akademiya prokuratury Ukrayiny, 322 p. [in Ukr.].
6. Strafgesetzbuches von Deutschland. Am 13. November 1998 mit den folgenden Ergänzungen [Penalty books from Germany. 13. November 1998 with the following references]. URL : <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>. [in Germ.].
7. Uholovnyy kodeks Frantsyi [Criminal Code of France]. URL : <http://www.livrespourtout.com/e-books/detail/Code-penal---France/onecat/0.html>. [in Russ.].
8. Lipina, V. V. (2019) Kryminal'nyy prostupok u konteksti reformuvannya kryminal'noho zakonodavstva [Criminal offense in the context of reforming criminal law]. *Molodyy vcheny. Yurydychni nauky*. № 3 (67), pp. 157–160. [in Ukr.].
9. Kodeks karny [Rzeczypospolitej Polskiej]. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. [Criminal Code of the Republic of Poland of June 6, 1997] URL : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>. [in Pol.].
10. Sharikov, A. S. (2003) O dvukh kontseptsyakh pravonarusheniy [On two concepts of offenses]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 5: Yurysprudentsiya*. № 6, pp. 63–68. [in Russ.].
11. Kovalyov, V. A. (2010) K voprosu o pravonarushenii kak osnovanii yuridicheskoy otvetstvennosti [On the issue of the offense as the basis of legal liability]. *Aktual'nyye problemy Rossiyskogo prava*. № 3, pp. 27–36. [in Russ.].
12. Holosnichenko, I. P. (2014) Do problemy zaprovadzheniya v Ukrayini kryminal'noho prostupku ta vidmezhuvannya yoho vid administratyvnoho pravoporushennya [On the problem of introducing a criminal offense in Ukraine and distinguishing it from an administrative offense]. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo*. № 1 (21), pp. 80–83. [in Ukr.].

ABSTRACT

Mykhailo Puzyrov, Oleksandra Hryshchenko. Peculiarities of legal regulation and application of the institute of criminal offense. At the beginning of the third decade of the XXI century, the issues of improving and concretizing the Criminal Code of Ukraine, increasing the effectiveness of its rules are important. Thus, the relevant aspect is the legal regulation and application of the institution of criminal offense (its types) in the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Codes of some foreign countries: the Federal Republic of Germany, the French Republic, the Republic of Poland.

The purpose of the article is to analyze the most important sources governing the institution of criminal offenses: the Criminal Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine to Simplify Pre-trial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses» and in comparison with Criminal Codes of some foreign countries: Germany, Poland, France. Another component of the goal is also the analysis of the concept of «criminal offense» and its types in legal doctrine.

The article analyzes the most important sources governing the institution of criminal offenses: the Criminal Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine to Simplify Pre-trial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses» and in comparison with the Criminal Codes of some foreign countries: Germany, Poland, France. The views of scientists on the concept of criminal offense, as well as its classification are analyzed. Particular attention is paid to punishment as one of the types of separation criteria. The authors made a proposal to improve the law on criminal liability. In particular, the modernized definition of «crime» is proposed.

It has been stated that the institute of criminal offense and its classification in the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Codes of some foreign countries are regulated and applied significantly differently: the Federal Republic of Germany, the French Republic, the Republic of Poland. It is determined that in the legal doctrine scholars interpret the concept of «criminal offense», its classification quite differently.

Keywords: *criminal offense, institute, crime, criminal misdemeanor, Criminal Code.*